

Sint Joris gilde te Udenhout:

Bij ieder gilde stelt men zich graag de vraag, wanneer en door wie het is opgericht. Omdat bij het Sint-Jorisgilde alle oude papieren zijn verbrand en ook geen kopie van een voormalige "caert" is bewaard gebleven, kan de oprichting slechts bij benadering uit enige bewaarde gilde-attributen worden afgeleid. Het driehoekig ruitervandiel, dat in 1750 waarschijnlijk ter vervanging van een ouder vandiel werd gemaakt, bevat naast de kleurige afbeelding van ridder Si. Joris te paard, de draak en de prinses, twee voetbogen op de twee vandielslippen, ook twee wapens. Het ene wordt gevormd door het kruis van St. Joris, een rood kruis op een veld van zilver. Merkwaardig is het tweede wapenschild met het zeer uitvoerige wapen van de aartshertogen Albrecht van Oostenrijk (1559 -1621) en zijn echtgenote Isabella van Castilië, dochter van koning Philips II van Spanje, met wie hij in 1598 was getrouwd. Albrecht was in de jaren 1595 -1598 gouverneur-generaal van de Nederlanden; Isabella was van 1598 - 1621 vorstin en van 1621 - 1633 landvoogdes van de Nederlanden. Hun samengesteld wapen bevat ook de gouden klimmende leeuw op een zwart veld van Brabant. Een uitvoerige beschrijving van dit wapenschild is te vinden in het Gedenboek Maasland 1935 - 1985 (blz. 165-166). Het is mogelijk, dat in de woelige jaren van de Tachtigjarige Oorlog (1568 - 1648) tussen 1598 en 1621 aan het Sint-Jorisgilde van Udenhout door het landsbestuur bepaalde voorrechten zijn verleend. Of het gilde reeds eerder bestond, is niet uit te maken. De Tachtigjarige Oorlog, die in 1648 werd afgesloten met de Vrede van Munster, had tot gevolg dat Noord-Brabant grotendeels generaliteitsgebied werd. Katholieke kerken werden onteigend en overgedragen aan de hervormden; katholieke verenigingen werden "slapend". Eerst in 1722 werd Udenhout, waar bijna de gehele bevolking katholiek was gebleven, afgescheiden van de moederkerk van Oisterwijk en werd het een zelfstandige parochie. Wel moest de eerste pastoor zich behelpen met een schuurkerk, waartoe verlof werd gegeven, maar in 1741 werd deze vervangen door een stenen kerk. In hetzelfde jaar herleeft het Gilde van St. Joris en krijgt het in 1741 het oudste bewaarde koningsschild. Uit 1750 dateert het boven besproken vandiel en uit dezelfde eeuw zijn zes gildekoningen bekend, van wie de schilden tot in de twintigste eeuw bewaard werden. Het zijn fraaie en grote koningsschilden, zoals uit het volgend overzicht zal blijken. Het raadselachtig vervangingsschildje van "1701", dat m.i. geen koningsschild is maar een ereschild en uit 1791 moet dateren, krijgt na de lijsten een uitvoerige behandeling.

Koningen en koningszilver

1701

Klein vervangingsschildje, dat aan de vogel hangt; h. 8 cm; moderne kopie. Afbeelding: voetboog. "St. Joris Gilde Udenhout Anno 1701. J.M. van Frankenberg". Merken: geen.

1741

"WOUTER. VAN. HEESWYCK.CONWCK. VAN. S : JORIS GIELDT.IN.DEN. UDENHOUDT.1741". H. 17 cm. Merken: onbekend. Afb. familiewapen met molenijzer en standaardmolen op de helmtop.

1750

"IANIANSENRADEMAEKERS KONINCK IN DEN UDENHOUDT ONDER DE SCHUTTERT VAN S. IORIS 1750". H. 18,5 cm. Merken: geen. Waarschijnlijk van dezelfde zilversmid als 1759;

grootte, letters en ornamenten zijn ongeveer dezelfde. Afb. Boer achter ploeg met twee paarden; voetboog; randornamenten.

1759

" FRANCIS PETER COOLEN CONINCK VAN St. IORIS Gilde IN DEN UDENHOUT ANo 1759". H. 18,5 cm. Merk (op achterzijde) AB in geschulpt schild (= Antonius Bruins, 's-Hertogenbosch vanaf 1752 tot 1791/1792). Afb. Boer achter ploeg met twee paarden; voetboog; randornamenten.

1776

"FRANCISLOURENS VERHOEVENCONING VAN St. IORIS SCHUT IN DEN UDENHOUDT 1776". H. 18cm. Merken: wildeman (= 's-Hertogenbosch), jaarletter gekroonde B (= 1776) en meesterteken gekroonde ..B (waarschijnlijk = PVB = Paulus van Beugen, van 1765 tot 1835). Afb. Smid in zijn smidse; voetboog; blad- en bloemranken langs de randen.

1791

"JANANDRIES VAN DEN BOSCH CONINK VAN St. JORIS Gilde IN DEN UDENHOUT 1791". Schild met genopte rand, h. 19 cm. (Hangt niet op koningsvest). Afb. Leerlooier aan het werk in zijn atelier met looierskuipen en liggende koe; boom vol bladeren (Boschboom?) en ruiter te paard. Merken (driemaal, tweemaal half) AM (?).

1797

"JANANDRIES VAN DEN BOSCH CONINK VAN St. JORIS Gilde IN DEN UDENHOUT ANNO 1797". Fraai schild met genopte rand, h. 18 cm. (Niet op koningsvest). Afb. Leerlooier in zijn werkplaats met looierskuipen; lauwerkrans. Merken: wildeman (= 's-Hertogenbosch), twee blaadjes en meesterteken IB (= Johannes Paschalis Jonckbloet, vanaf 1762 tot 1798).

1804

"Terwijl den Schout om Keyzer schiet, word ik Koning tot zijn verdriet. Udenhout, den 8ber 1804. Franciscus Ennekens". Schild met genopte rand, h. 18 cm. Afb. Molen in vreugdestand (X); gildetrom en twee gekruiste vaendels; guirlandes. Merken: blaadje en IB (= Johannes Paschalis Jonckbloet, 's-Hertogenbosch, vanaf 1762 tot 1806).

1808

"Den Hoefsmid Willem Ruys Koning van St. Joris Gilde In den Udenhout 1808". Fraai schild met genopte rand, h. 16,5 cm. (Niet op koningsvest). Afb. Hoefsmid beslaat een paard in de hoefsmidse; hoefijzer (met opening naar beneden). Merken: geen.

1817

"den Smit Willem Ruijs voor den tweede keer Koning van St. Joris gilde in den Udenhout den 7 October anno 1817". Schild met genopte rand, h. 17 cm. Afb. Smid bij zijn aambeeld in de smidse; guirlandes. Merken: leeuw + 2, kopje, schrijfletter M (= 1821) en VR onder sterretje (= G. Van Roosmalen, 's-Hertogenbosch).

1821

"Terwijl de Smit om Keyzer schiet, Word ik Koning tot zijn verdriet. C.C. Witloks, Udenhout 8 October 1821". Schild met genopte rand, h. 20 cm. Afb. Boer met hoge hoed, pijp en zweep achter ploeg met paard; guirlandes. Merken: bij restauratie verdwenen?

1828

"Adr. Jan van den Bosch KONING van het Gild St. IORIS 1828". Hartvormig schild met fijngenopte randen, h. 11,5 cm. (Niet op koningsvest). Afb. Hangende waterketel. Merken: geen.

1840

"Jan van Hullen Koning van St. Joris Gilde te Udenhout 1840". H. 16,5 cm. (Niet op koningsvest). Afb. Hoefsmid beslaat een paard in de hoefsmidse; hoefijzer (met opening naar beneden). Merken: geen.

1862

"Willem v.d. Bosch Koning der Gilde St. Joris Udenhout 1862". H. 14 cm. Afb. Rand vol bladranken. Merken: visje en HD 59 (= A. Dekkers, Kaatsheuvel 1851-1866).

1867

"Koning J. Merckx St. Joris Gilde Udenhout 1867". Ruitvormig plaatje, h. 3,5 cm, afkomstig van een koningskruis (?).

1869

"Koning St. Joris Gild A. Broks Udenhout 1869". Rond plaatje, h. 3 cm., gemonteerd op metalen ornament met een kroon.

1875

"G. VERHOEVEN KONING Udenhoud St. Joris". Rond plaatje, h. 5 cm, afkomstig van een koningskruis (?).

1893

"Udenhout St. Joris M. Scholtze KONING 1893". Rond plaatje, h. 3 cm., gemonteerd op ornament met twee gekruiste geweren.

1899

"KONING M. v. BEERENDONK 18 2/10 99". Schildvormig plaatje, h. 3 cm., afkomstig van een koningskruis.

1907

"JAN VAN DE PAS, Mr. SCHOENMAKER KONING VAN St. JORIS UDENHOUT 7 OCTOBER 1907". Schild met genopte rand, h. 13 cm. Afb. geen. Merken: I (= inlands), ZII (zilvergehalte) en meesterteken AK (= A.A. Kalberg, 's-Hertogenbosch).

1910

"IS KONING ZIJN EEN EER
ZOO HEB IK DIT VERDIENT;
IK SCHOOT DEN VOGEL NEER
TOT SPIJT VAN MENIG VRIEND.
CORN. v. BEERENDONK Hzn. 2 OCTOBER 1910". Later toegevoegd "UDENHOUT". Schild met genopte rand, h. 16,5 cm. Afb. Een schutter schiet op de vogel op de schutsboom tegen een achtergrond van een kerk, een molen en huizen. Merken: geen.

1923

"KONING St. JORIS C. WEIJTMANS 8-10-23"; later toegevoegd: "20e EEUW" en "Udenhout". H. 14 cm. Afb. Paard. Merken: geen.

1926

"Na een langdurig kampen / Schoot ik den vogel neer. De anderen stonden met ledige lopen / En aan mij bleef de eer. KONING St. JORIS L.Th. Rijkers 1926". Later toegevoegd "Udenhout". H. 12,5 cm. Afb. geen. Merk: Z II (zilvergehalte).

1929

"KONING St. JORIS E. v.d. VELDEN 7-10-29. 20e EEUW" H. 15 cm. Afb. Voerman op vierwielige wagen met paard. Merken: leeuw + 2, kopje K, jaarletter T (= 1929) en meesterteken A I K (waarschijnlijk = A. Kalberg, 's-Hertogenbosch).

1932

"TERWIJL DE OUWEN HEM GRAAG HEBBEN ZOU / SCHOOT IK HEM GAUW, G.G. VROOMANS UDENHOUT KONING 3 OCT. 1932". Later aangevuld met "HERSCHOTEN 4 OCT. 1936" en "HERSCHOTEN 30 AUG. 1953". Schild met genopte rand, h. 16,5 cm. Afb. Twee houthakkers met bijlen bij een boom; daarnaast een boerderij en een bijenstal met vier korven. Merken: geen.

1936

G.G. Vroomans (zie 1932).

1949

"J.A. WEYTMANS KONING St. JORIS UDENHOUT 4-7-49. Later toegevoegd "20e eeuw". H. 14 cm. Afb. geen. Merken: geen. "WAT KERMIS EN SCHUTSHEI ONT (= ons?) BIED / BRENGT NIEMAND ONZER TOT VERDRIET".

1935

G.G. Vroomans (zie 1932).

1957

"KONING VAN GILDE St.JORIS TE UDENHOUT W.J. v. Nunen 26 AUG. 1957". H. 12,5 cm. Afb. Auto. Merken: leeuwjtje + II, kopje + K, jaarletter Z (=1959) en meesterteken A naald W (= N.V. Anton Wilke, Tilburg).

1960

J. Schoenmakers.

1963

"fi. SCHOENMAKERS KONING 1963 GILDE St. JORIS UDENHOUT". H. 11,5 cm. Afb. Schutter met geweer. Merken: leeuwjtje + II, kopje K, jaarletter d (= 1963) en meesterteken JH 14 (= J. Heeren, Tilburg).

1966

"J.C. v. NUNENKONMG 1966. KONING 1972 GILDE St. JORIS UDENHOUT". Schild met verguld middenstuk, h. 12 cm. (Niet op koningsvest). Afb. geen. Merken: geen.

1969

"Al kom ik uit Haaren / toch moest ik de Koning bij St. Joris aanvaarden. W. v. Logten 1-9-1969" Later toegevoegd "Udenhout". H. 16 cm. Afb. Monteur met gereedschap bij zijn werkbank. Merken: leeuwjtje, kopje K, jaarletter j (= 1969) en meesterteken M. v/d B (= M. van den Bersselaar, Udenhout).

1972

Jan van Nunen (zie 1966).

1975

"KONING H.J. v. LIESHOUTGILDE St. JORIS UDENHOUT 1-9-1975". H. 15 cm. Afb. Bijenstal met tien kasten. Wapen met drie molenijzers, waarvan het onderste bedekt is met een schop (?). Merken: leeuwjtje + II, kopje K, jaarletter q (= 1976) en J 2A (= J. Andriessen, Helmond).

1978

"AL WAS IK DE JONGSTE IN JAREN
EN MOEST IK NOG VEEL LEREN EN ERVAREN,
HIERAAN HAD IK NIET GEDACHT.
HET KWAM OOK HELEMAAL ONVERWACHT
TOCH KWAM BIJ MIJ DE VOOR HET GILDE HOOGSTE EER
IK SCHOOT DEN KONINGSVOGEL NEER.
28-8-1978.5. WEYTMANS Jr. 1978-1981". H. 18 cm. Afb. Hamer en zaag op het schild gemonteerd. Merken: leeuwjtje+II, kopje K, jaarletter s (= 1978) en HT 4 (= fa. H. Teulings, 's-Hertogenbosch).

1981

"Koning St. Joris Gilde Udenhout Antonius M.F. Weijtmans 31 Augustus 1981". H. 15 cm. Afb. Vergulde kroon met stenen, gemonteerd boven gekruiste lauriertakken; bloemranken. Merken: leeuwjtje + II, kopje K, jaarletter w (= 1981)enHT4(= fa. H. Teulings, 's-Hertogenbosch).

1984

"Koning Gijsbertus VromansGMe St. Joris Udenhout 1984". Schild met genopte rand en genopte kroon; h. 14 cm. Afb. Jager met geweer en hond. Merken: leeuwte + II, kopje K, jaarletter a (= 1985) en J 2 A (= J. Andriessen, Helmond).

De vogel is een brede papegaai met korte staart, 18 cm. lang. Jolles noemt de "grote geperste eenzijdige vogel" betrekkelijk nieuw. Misschien bevat de vleugelpunt een moeilijk leesbaar zilvermerk.

Terwijl de koningsschilden vanaf 1741, in welk jaar te Udenhout ook de eerste stenen parochiekerk werd gebouwd, tot 1984 over bijna 250 jaren een vrij regelmatige reeks van mooie schilden vertonen, blijft het vrij nieuwe vervangingsschildje van "1701" een vreemde eend in de bijt. Daar dit schildje geen zilvermerken draagt en dus ook geen jaarletter, is moeilijk te achterhalen, wanneer het oorspronkelijk schildje is verdwenen en wat daarop heeft gestaan. Naar ons werd medegedeeld, bestond het vervangingsschildje reeds in 1923. De genoemde "J.M. van Frankenberg" noemt zich niet "koning" en ik vermoed, dat het een ereschildje is geweest, niet uit "1701" maar uit 1791, en wel van de beschermheer van het gilde, de eigenaar van het kasteel De Strijdhoeve te Udenhout. Enige verklaring is hiervoor wel gewenst. De naam Van Frankenberg is eerst vanaf 1788 met het kasteel te Udenhout verbonden. In Het Nieuwsblad van het Zuiden werd op 29 maart 1969 een gehele bladzijde gewijd aan dat kasteel en de families, die het bewoonden. In 1982 publiceerde de heer Jan van de Voort een uitvoerige en zeer gedocumenteerde studie over "Leengoed en Kasteel De Strijdhoeve te Udenhout 1380-1982". Hieraan ontleen we de volgende gegevens. De Duitse Daniël Wolf baron von Dopff, heer van Agimont en Neercanne (bij Maastricht) (1655-1718) vestigde zich als eerste van zijn geslacht in de Nederlanden; hij was veldmaarschalk en gouverneur van Maastricht. Zijn zoon Frederik Charles baron von Dopff, geboren te Maastricht in 1685, huwde in 1718 te Middelburg met Cornelia Clara Huyssen van Kattendijke, Vrouwe van Saamslag; hij was generaal in het Nederlandse leger. Een zoon van Frederik Charles, Guillaume Jacques Frederik baron von Dopff, in 1721 te Neercanne geboren, huwde in 1755 met Seina Anna Elisabeth baronesse van Borsselen. Dit echtpaar bewoonde de Grote Strijdhoeve te Udenhout. De baron was generaal-majoor, in 1770 commandant van Breda, in 1778 van Hulst en in 1787 van Amsterdam, waar hij in 1794 overleed en begraven werd. In 1788 werkte hij te Udenhout nog mee aan de verbouwing van de oude Sint-Lambertuskapel, waarvoor een van zijn dochters de eerste steen mocht leggen; de kapel werd in 1866 gesloopt, maar de eerste steen met een elfregelig vers wordt nog op het kasteel bewaard. Waarschijnlijk zijn rond 1790 door de baron de oude gebouwen van De Strijdhoeve verbouwd of gebouwd als herenhuis of kasteel. Een dochter van Guillaume, Maria Suzanna Johanna baronesse von Dopff (1760-1838), trouwde in 1788 te Hulst in Zeeuws-Vlaanderen met Jan Carel Frederik baron von Franckenberg en Proschlitz, uit een oeroude voorname Duitse familie. Deze baron was geboren te Veere in 1760, werd infanterie-kapitein en in de jaren 1813-1821 burgemeester van Udenhout. Zij woonden afwisselend te Udenhout en Breda, in welke stad hij in 1827 overleed. In 1790 werd hij op zijn verzoek eervol ontslagen uit de militaire dienst. Van zijn vijf kinderen bereikte alleen zijn dochter Wilhelmina Elisabeth Johanna barones von Franckenberg en Proschlitz de volwassen leeftijd; te Breda in 1794 geboren trouwde zij in 1831 met de landmeter Théophile Francois Le Mire (1803-1888), waardoor het kasteel te Udenhout in deze familie kwam. Omdat de naam Von Franckenberg eerst in 1788 te Udenhout opduikt en de baron in 1790 ontslag uit de militaire dienst had verkregen, kan hij in 1791, toen het Sint-Jorispil een nieuwe koning ging schieten, een ereschildje als beschermheer hebben aangeboden. Een probleem vormen nog de voornamen J. en M.. Indien deze juist zijn overgenomen, kunnen die zowel de baron Jan als de barones Maria aanduiden; meer dan een vermoeden is dit niet.

(bron: De Kleine Meijerij 1987 jaargang 38 blz. 23)